

В. А. Жук

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова

**Орфоепічна норма сучасної англійської мови
як соціо-лінгвістична та історична категорія**

Жук В. А. Орфоепічна норма сучасної англійської мови як соціо-лінгвістична та історична категорія. У статті автор дає визначення поняття норми як лінгвістичної, історичної та соціальної категорії, яка характеризується стійкістю та динамізмом. Доведено, що за мовленням людини можна визначити, звідки він і до якого соціального класу належить, а ступінь володіння нормою індивіда свідчить про його походження та соціальний стан. Показано, як розподіляються основні комунікативні функції RP (Received pronunciation). Відзначено, що мовна ситуація у Великобританії характеризується наявністю діглосії, в умовах якої спостерігається функціональна диференціація різних типів вимови.

Ключові слова: норма, діалект, регіональний стандарт, британська національна орфоепічна норма RP, мовний колектив, соціальний клас.

Жук В. А. Орфоэпическая норма современного английского языка как социо-лингвистическая и историческая категория. В данной статье автор дает определение понятию норма. Автор характеризует языковую норма как лингвистическую, историческую и социальную категорию, которая отличается стойкостью и динамизмом. Доказано, что по речи человека можно судить о том, откуда он и к какому социальному классу принадлежит, а степень владения нормой индивида может свидетельствовать о его происхождении и социальном положении. Показано, как распределяются основные коммуникативные функции RP (Received pronunciation). Отмечено, что языковая ситуация в Великобритании характеризуется наличием диглоссии, в условиях которой наблюдается функциональная дифференциация различных типов произношения.

Ключевые слова: норма, диалект, региональный стандарт, британская национальная орфоэпическая норма RP, социальный класс.

Zhuk V. A. Received Pronunciation as socio-linguistic and historical category. In this article the author defines standard as a linguistic, historical and social category, characterized by dynamism and stability. The article proves that by a person's speech one can form an opinion as to where this person is from and which social class he (she) belongs to. It is shown that language situation in the UK is characterized by diglossia, under which there is a functional differentiation of different pronunciation types. The way basic communicative functions of RP (Received pronunciation) are distributed is pointed out.

Key words: standard, dialect, regional standard, British national pronouncing standard RP, language group, social class.

Метою даного дослідження перебуває розглядання орфоепічної норми англійської мови та визначення специфіки мовної ситуації на Британських островах. У сучасному британському суспільстві RP (Received Pronunciation) – орфоепічна норма англійської літературної вимови займає особливе положення [4]. У регіональному плані RP – це символ південного сходу Англії, а у соціальному – символ правлячого класу, привілей верхівки суспільства, приналежність до якої визначається доходом, рівнем освіти, родом занять та титулом. Іншими словами, орфоепічна норма має найвищий статус і продовжує в силу історичних причин служити моделлю вимови не тільки на Британських островах, але і у всіх англословних країнах, незважаючи на те, що носії RP складають меншість населення Великобританії: від 3 до 10 % [7:12]. Це можна пояснити тим, що RP найкраще вивчена й описана лінгвістами, зокрема, її інтонаційна система докладно описана Д. Кристалом [5]. Актуальність даної проблеми

визначається зростаючим інтересом до вивчення, з одного боку, реального функціонування сучасної англійської мови як мови міжнародного спілкування, як засобу досягнення взаєморозуміння між людьми різних культур, які здійснюють спільну діяльність, а з іншого боку, до вивчення особистості у різних проявах мовної діяльності.

Регіональну приналежність людей, які володіють RP, визначити практично неможливо. Англійські соціолінгвісти називають RP «нейтральним акцентом» [9; 10]. Але чим нижче соціальний стан, тим яскравіше виражені у мові регіональні риси, і навпаки, чим вище людина піднімається по соціальним сходом, тим менше її мова відрізняється від RP. Таким чином, регіональну та соціальну варіативність англійської мови можна представити у виді ієрархії, у якій по вертикалі зверху вниз розташовуються: RP; регіональні стандарти чи субстандарти, які є проміжною ланкою між орфоепічною нормою та діалектами; діалекти [3].

Термін “Received Pronunciation” прийшов з XIX століття, і його первинне значення – «вимова, прийнята у кращому суспільстві». Д. Джоунз стверджував, що його словник “Pronouncing Dictionary of English” описував вимову, яку можна було почути у родинах випускників публік шкіл. Саме тому спочатку лінвіст назвав орфоепічну норму «вимовою публік шкіл» “PSP – “Public School Pronunciation”” [4], і лише у 1926 році Джоунз відмовляється від терміна PSP на користь RP. У передмові до більш пізніх видань словника Д. Джоунз додав, що якщо навіть у мові хлопчиків із заможних родин є якісь регіональні риси, вони зникають у процесі навчання у публік-шкіл. Це не відбувається з учнями звичайних шкіл. Дослідник також визначає RP як престижний тип вимови «історично сформований у судах та публік шкіл» [5].

За останні тридцять років структура британського суспільства перетерпіла істотні зміни. Сучасне британське суспільство не так жорстоко стратифіковано, як це було раніше, і сьогодні вже не так легко визначити який-небудь соціальний клас, тим більше співвіднести визначений тип вимови з однією обмеженою частиною суспільства. Поширення освіти та вплив засобів масової комунікації звичайно супроводжується значною уніфікацією мовленнєвої практики [8]. Кожен житель Великобританії має представлення про нормативи загально-національної вимовної норми (навіть якщо він сам не говорить на ній), тому що на RP говорять диктори радіо і телебачення, суспільні та політичні діячі. Відбувається поступове прилучення більш широких соціальних шарів суспільства до числа носіїв літературної мови [8:38].

А. Гімсон пропонує таку класифікацію варіантів вимовної норми RP: 1) загальноприйнятий (загальноновживаний, загальноанглійський) літературний стандарт (General RP); 2) консервативний літературний стандарт (Conservative RP); 3) передовий літературний стандарт (Advanced RP) [6]. Дж. Уеллс класифікує варіанти літературного стандарту у такий спосіб: 1) основний (загальноанглійський) літературний стандарт (Mainstream RP); 2) літературний стандарт «вищого середнього» класу (Upper-middle-class RP чи U-RP); 3) «близько літературний» стандарт (Near RP чи N-RP) – вимова, яка не є орфоепічною нормою, але дуже близька до неї; 4) засвоєний літературний стандарт (Adoptive RP) [10].

Розходження варіантів орфоепічної норми виникає через розходження соціальні (а не лінгвістичні). Наприклад, із самої назви U-RP випливає, що літературний стандарт «вищого середнього» класу є привілеєм верхівки суспільства. Лінгвісти описують цей варіант літературного стандарту як мовну форму, у який визначені тенденції (іноді нарочито) перебільшені [8].

Літературний стандарт «вищого середнього» класу характеризується також специфічним «надтріснутиєм» тембром, який досягається перезмиканням голосових зв'язувань, тобто підкресленою глотталізацією. З погляду голосовиробництва, надтріснутість повинна приводити до посилення аспірированості приголосних звуків. При цьому дана якість голосу навмисно культивується як соціальна ознака мовця [2:39]. «Близько літературний» стандарт близький до літературного стандарту «вищого середнього» класу. Незважаючи на деяку провінціальність та діалектизм на цьому варіанті літературного стандарту говорить освічений середній клас.

Таким чином, мовна ситуація у Великобританії характеризується наявністю діглосії, в умовах якої спостерігається функціональна диференціація різних типів вимови [4]. Дані, отримані у соціолінгвістиці [1], показують, як розподіляються основні комунікативні функції RP:

1) RP є вимовою, на якій говорять суспільні діячі, аристократи, юристи, служителі церкви, банкіри, дипломати, теле і радіо ведучі, елітарно освічені люди;

2) на регіональному літературному стандарті, наприклад, шотландському чи ірландському, говорить більш обмежене коло людей, але також це суспільні діячі, адміністратори та діячі культури, у той час як

3) соціально-територіальні типи вимови мають обмеження як по регіону, так і по сфері вживання, зосереджуючись, в основному, у сфері виробничого та сімейно-побутового спілкування.

Узагальнюючи усе вище сказане, можна зробити слідує висновки: 1) мовна ситуація на Британських островах характеризується протиставленням високопрестижної орфоепічної норми вимови, не зв'язаної територіально ні з одним районом (тільки історично – з південним сходом), яка виконує найважливіші соціальні функції з одного боку, та складної системи соціально-територіальних типів вимови, які включають регіональні стандарти типу шотландського, північного та ірландського, що мають обмежені соціально-комунікативні функції, з іншої; 2) володіння вимовною нормою у британському суспільстві соціально значимо; 3) сучасний вимовний стандарт соціально не однорідний.

Перспективи дослідження. Вивчення регіональної варіативності англійської мови має особливе значення через глобальне поширення англійської мови у сучасному світі, що зумовлює, з одного боку, уніфікацію, а з іншого – розмежування окремих діалектів у її складі. Дотепер регіональна варіативність англійської мови не отримала належного відображення ні в дослідницькій діяльності, ні у практиці викладання і це питання ще потребує спеціального вивчення. Більшість наукових робіт з даного питання

присвячено опису й аналізу вимовної норми RP, в той час як територіальним діалектам не приділялося достатньо уваги. У навчальних закладах – як в Україні, так і в Європі в цілому – навчання англійській мові як іноземній ведеться переважно на базі вимовної норми RP; використання інших варіантів не рекомендоване. Між тим знання особливостей окремих діалектів не лише розширює лінгвістичний світогляд учня й допомагає йому оцінити все багатство та

різноманіття англійської мови, але й полегшує спілкування з жителями Великобританії, які є носіями того чи іншого діалекту. Інтенсивність міжнародних контактів в умовах глобалізації та розширення економічних, політичних, торгових, культурних зв'язків між Україною, Великобританією та іншими англійськими країнами в даний період зростає і тому вивчення діалектів дуже важливе та заслуговує подальших досліджень.

Література

1. Белл Р. Т. Социолінгвістика. Цели, методы и проблемы / Р. Т. Белл. – М. : Международные отношения, 1980. – 320 с.
2. Козырева М., Кулешов В. Вариативность британского произносительного стандарта и обучение фонетике / М. Козырева, В. Кулешов // Вестник МГУ. Серия 9. Филология, 1989. – № 1. – С. 32 – 40.
3. Скуланова Г. М., Шевченко Т. И. Диалект, акцент, просодия / Г. М. Скуланова, Т. И. Шевченко. – М., 1999. – 47 с.
4. Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения / Т. И. Шевченко. – М. : Высшая Школа, – 1990. – 144 с.
5. Crystal D. The English Language / D. Crystal. – London : Penguin Books, 1990. – 288 p.
6. Gimson A. An Introduction to the Pronunciation of English / A. Gimson. – New York : Hodder Arnold, 1989. – 364 p.
7. Hannah J., Trudgill P. International English. A guide to varieties of Standard English / J. Hannah, P. Trudgill. – London : Arnold, 1994. – 156 p.
8. Hughes A., Trudgill P. English accents and dialects: An introduction to social and regional variants of BE / A. Hughes, P. Trudgill. – London : Arnold, 1996. 142 p.
9. Trudgill P. Introducing language and society / P. Trudgill. – London : Penguin Books, 1992. – 79 p.
10. Wells J. Accents of English / J. Wells. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – Vol. 2: The British Isles. – 465 p.